

איך מקטינים בעברית?

כשחיפשה האקדמיה חלופה עברית ל-SMS עלתה כמתבקש המילה מסרון, 'מסר קטן' (=short message). מונח זה מצטרף לעוד מונחים שנוצרו בשלל דרכי ההקטנה שהעברית מעמידה לרשותנו.

מנגנון הקטנה אחד הוא הוספת סיומת, כמו הסיומת ון שראינו במסרון. כך גם מגבון, תנורון (טוסטר-אובן), צורון (מיקרואורגניזם). סיומת נוספת היא הסיומת ית, כגון במילים תגובית (טוקבק) כפית, מלזנית (מוטל), ובמונחי אנטומיה קרנית, רשתית. אבל הסיומות האלה לא תמיד מציינות הקטנה: מלון הוא אוסף של מילים ולא מילה קטנה, ומשאית אינה משא קטן אלא כלי רכב גדול.

מנגנון הקטנה אחר הוא הכפלה של אות או הברה מסוף המילה. למשל: חלקיק (חלק זעיר, למשל אלקטרון), סמליל (לוגו, סמל קטן), עלעל (חלק מעלה מורכב), גחלילית (חרק קטן המאיר כגחלת), עורקיק (עורק דק), גופיף ונקבובית.

ההקטנה רווחת בשמות תואר, בעיקר על ידי הכפלה, כגון שְמֵמֵן (ובנקבה שְמֵמֵנֵת), חֲמֵצֵץ, עֲגֻמִי, מְרִיר, ובצבעים: צֶהָבֵב, אֶפְרָפֵר וגם אֶפְרִירי. לציון בעל חיים קטן או גור: כְּלָבֵב, שְפָפֵן, חֲתֻלִּיל, חֲזֻזִיר, דְגִיג; דָבֹן, פִּילֹן; ויש

המגדילים עשות ומקטינים בהקטנה כפולה: דְגִיגוֹן, פִּילפִּילוֹן. הקטנה יש גם בשמות עצם אחרים: בהכפלה – שְבֵרִיר (שבר קטן), זְקֵקֵן (זקן קטן); בסיומת – סִפְרוֹן, טַפְנֵת (סיומת – נְת, צורת נקבה של ון); בהקטנה כפולה – טַפְטַפְנֵת (בלשון הדיבור).

אין זה מובן מאליו שמילים שיש בהן הכפלה של אותיות, כגון וְקִרְקֵק וְאֲדַמְדֵם, מציינות הקטנה דווקא. הרי הכפלה מתאימה יותר לציון ריבוי והגברה, וכך הוא בצירופים 'קלי קלות', 'אט אט' ועוד. ואמנם במדרש פירשו חכמים את המילים המקראיות אֲדַמְדֵם וְקִרְקֵק "אדום שבאדומים" ו"ירוק שבירוקים" (ספרא, תזריע). אבל בימי הביניים יש

פרשנים ומדקדקים שפירשו מילים אלו 'אדום בהיר', 'ירוק בהיר'. גם בעברית שלנו יש המשתמשים בהקלקק במשמעות 'חלק מאוד', והנפיוף מן העגה ובת זוגו הִפְהֵפְהָ מן המקרא הם בלי ספק יפים מאוד. הגברה יש גם בתארים המציינים תכונה "מוקטנת", כגון קִטְנֵטֵן (קטן מאוד), חֲלֵשֵׁלֵשׁ, דְקִיק וקָלִיל. ויש שהמילים בעלות ההכפלה מעשירות את אוצר המילים ללא משמעות מובהקת של הקטנה או הגדלה, כגון פֶּעֶלֶל ועֲרַמְמִי.

אמצעי ההקטנה אינם באים למלא רק צורך של מינוח ותיאור, אלא הם גם דרך להבעת חיבה או להבעת זלזול. בלשון חיבה נוכל לומר 'ילדון' ו'חמדמוד', ובלשון זלזול 'פקידון' ו'גברבר'. גם המילה אֶלִילִים שבתנ"ך (במקום אֵלִים) היא לדעת רבים לשון גנאי.

השימוש הנרחב בדרכי ההקטנה בעברית החדשה מיוחס להשפעת היידיש, הרוסית והלדינו. השפעה זו ניכרת גם בשאלת צורני הקטנה וחיבה מלשונות אלו כצורתם, כגון אימאלה (מיידיש), חמורצ'יק (מרוסית), חמוריקו (מלדינו).

לסיום נתבשר מן ההקטנות היצירתיות ששם אברהם שלונסקי בפי המשרת בספרו למלכה על היצור המוזר שראו עיניו, הלוא הוא עוץ לי גוץ לי:

נְדַמְן לִי בֵיתוֹן קִטְנֵטֵן כְּנֵגֵד עֵינִי, זְעֻטוֹט כְּזָה, פֶּעֻטוֹט כְּזָה, בֵּית – כְּזֵית! מִנְגֵד לוֹ מְדוּרְנֵת דּוֹלְקֵת, וּמִשְׁבִּיב לְמְדוּרְנֵת מְכַרְכֵר לוֹ אֵיזָה בְרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֲלֵבְלוֹב כְּזָה, זְעָרוֹר כְּזָה... אֶכֶן בְּרִנְשׁוֹן קִטְנֵטֵן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כְּזָה, מִצְחִיקוֹן כְּזָה...